

Mariusz Cichosz
UKW Bydgoszcz

Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego – początki, rozwój, dylematy terażniejszości – rozważania nad instytucjonalizacją

Wstęp

Jednym ze sposobów charakterystyki rozwoju danej dyscypliny naukowej jest jej rozwój instytucjonalny. Zastosowanie takiej perspektywy, jako specyficznego sposobu identyfikacji oraz rekonstrukcji rozwoju, ma już swoją ugruntowaną tradycję w badaniach stosowanych w naukach społecznych (Kraśko, 1996, Malikowski, 1989)¹. Ten typ refleksji – przyporządkowywany często tak zwanej instytucjonalnej analizie strukturalnej, okazuje się bardzo przydatny nie tylko na drodze rozpoznawania niejako „materialnego” dorobku w rozwoju danej nauki, ale również – zazwyczaj adekwatnie, identyfikuje drogi i kierunki rozwoju myśli naukowej – rozwoju idei. Wydaje się, iż poniżej przeprowadzona analiza może być tego przykładem. Analiza instytucjonalna, o jakiej tu mowa, posługując się specyficznym sposobem rozumienia faktu społecznego – opublikowane dzieło naukowe, powołana do istnienia struktura organizacyjna, specyficzna relacja mistrz/uczeń – wyraźnie pokazuje, iż w rozwoju Instytutu Pedagogiki mamy do czynienia z rozwojem instytucjonalnym, budowanym z tego typu faktów społecznych (Shils, 1980).

Czy rozwój ten ma swoją specyfikę, czy ma swoje kierunki, czy doprowadził do ukształtowania swoistego „profilu” podejmowanych badań? Analiza poniżej podjęta jest próbą odpowiedzi na powyższe pytania.

Początki i rozwój pedagogiki w uczelni bydgoskiej

Powstanie i rozwój Instytutu Pedagogiki, jaki miał miejsce na przestrzeni istnienia bydgoskiej uczelni – ostatecznie ukształtowanej jako Uniwersytet Kazimierza Wielkiego – wyraźnie wpisuje się w poszczególne

¹ W pedagogice ten typ analizy stosował np. A. Kamiński czy S. Kowalski. Pod pewnymi warunkami do tego typu analizy zaliczyć można również niektóre prace S. Wołoszyna.

etapy jej rozwoju, zwłaszcza związanego z kształtowaniem się idei i myśli pedagogicznej oraz jej instytucjonalnych i organizacyjnych form uprawiania.

W tym sensie początków „bydgoskiej pedagogiki” należy upatrywać w roku 1969, kiedy to istniejące już od wielu lat w Bydgoszczy Studium Nauczycielskie (1958-1970) zostało przekształcone (10 czerwca 1969 r.) w Wyższą Szkołę Nauczycielską. Bydgoska WSN stała się wówczas jedną z czterech tego typu – pedagogicznych uczelni – powołanych do istnienia w Polsce, obok szkoły w Kielcach, Olsztynie i Słupsku.

Powołanie tych szkół było jednocześnie elementem ówczesnej reformy oświaty, w której uznano, iż działające dotąd 5-letnie licea pedagogiczne, jak i dwuletnie pomaturalne studia nauczycielskie były niewystarczające dla prawidłowego i pełnego kształcenia przyszłych nauczycieli. Należy jednocześnie zaznaczyć, iż od początku jej istnienia wyraźnie określono cel, a przez to i charakter nowopowstałej uczelni, iż ma ona: „kształcić nauczycieli dla potrzeb szkół podstawowych i zasadniczych szkół zawodowych – zob. Dz.U. z 1969 Nr 18, poz. 134.

Od samego początku też, w ramach tak określonej i zdefiniowanej uczelni, wyodrębniono dwa wydziały: Wydział Humanistyczny oraz Wydział Matematyczno-Przyrodniczo-Pedagogiczny (rok 1969/1970). Już jednak w następnym roku akademickim (1970/1971) jako osobny wydzielony został trzeci wydział – Wydział Pedagogiczny, na czele którego stanął dr, a następnie doc. dr hab. Jan Jakóbcowski (Trempała, Rulka, Dubowik, Stucki, 1979).

Wydział ten od samego początku WSN był najbardziej rozwiniętym wydziałem, gdy chodzi o zróżnicowanie organizacyjne oraz liczbę zatrudnionych osób. Bowiem w roku akademickim 1969/1970 pracowało 22 etatowych pracowników dydaktycznych, na ogólną liczbę 32 zatrudnionych na wszystkich wydziałach uczelni. Pracownicy ci byli zatrudnieni w 4 zakładach: Zakładzie Dydaktyki (pod kierunkiem J. Jakóbcowskiego), Zakładzie Pedagogiki (pod kierunkiem Edmunda Trempały), Zakładzie Psychologii (pod kierunkiem Henryka Kaji) oraz Zakładzie Wychowania Muzycznego (pod kierunkiem Eugeniusza Rogalskiego). Zakłady te w późniejszym okresie istnienia uczelni w większości weszły w strukturę Instytutu Pedagogiki lub były podstawą utworzenia pozostałych instytutów.

Pierwsze lata funkcjonowania WSN, a w niej tak zorganizowanego Wydziału Pedagogicznego, to jednocześnie lata zwiększającej się systematycznie liczby studentów, którzy mogli realizować swoje kształcenie w trzech formach studiów:

- na studiach dziennych w trzyletnim cyklu kształcenia,
- na studiach dla pracujących (po Studium Nauczycielskim) w 1,5 do 2-letnim cyklu kształcenia,
- na studiach dla pracujących (po liceum pedagogicznym) w 3-letnim cyklu kształcenia.

W okresie tym powiększono jednocześnie ofertę kształcenia, wprowadzając takie kierunki studiów, jak: pedagogika opiekuńcza, od roku zaś 1973/1974 rekrutowano studentów na pedagogikę szkolną, pedagogikę w zakresie wychowania obronnego, pedagogikę w zakresie pracy kulturalno-oświatowej oraz wychowania muzycznego.

Powiększona oferta kierunków studiów powodowała systematyczne zwiększanie liczby studentów wydziału. W okresie tym liczba ta sięgała już około 1400 studentów (rok akad. 1973/1974). Widoczny w tym okresie rozwój instytucjonalny doprowadził również do powołania nowych zakładów Wydziału Pedago-

gicznego. Były to: Zakład Nauk Społecznych (pod kierunkiem prof. dr hab. Bogdana Głębowicza) oraz Zakład Pedagogiki Przedszkolnej i Nauczania Początkowego (pod kierunkiem dr Krystyny Lenartowskiej). W ten sposób liczba zakładów Wydziału Pedagogicznego wzrosła do sześciu.

Okresem przełomowym dla rozwoju Wydziału Pedagogicznego, a jednocześnie okresem zapowiadającym powstawanie w ramach uczelni instytutów, w tym Instytut Pedagogicznego, był rok 1973/1974, kiedy to zgodnie z ówczesną polityką oświatową państwa wyznaczono kolejne etapy przeobrażeń strukturalnych szkół wyższych.

Trzyletnie studia zawodowe nauczycielskie zostały odtąd przekształcone w jednolite magisterskie szkoły wyższe, którym nadano nową formułę: wyższych szkół pedagogicznych. Istniejące więc dotąd WSN-y w Częstochowie, Olsztynie, Siedlcach i Słupsku – także w Bydgoszczy, zostały przemianowane w roku akademickim 1973/1974 na Wyższe Szkoły Pedagogiczne. Ogółem w tym okresie na Wydziale Pedagogicznym zatrudnionych było 91 pracowników dydaktycznych.

Powstanie i rozwój Instytutu Pedagogiki

Tak wyraźny i mocny rozwój instytucjonalny spowodował, iż od 1975 roku w strukturze organizacyjnej Wyższej Szkoły Pedagogicznej zaczęto przechodzić na system instytutowy. Pierwszym uruchomionym w uczelni instytutem był Międzywydziałowy Instytut Nauk Społecznych, powołany do istnienia w roku 1975. W kolejnych latach, w miarę możliwości kadrowych, w ramach Wydziału Pedagogicznego powołano: Instytut Wychowania Muzycznego (1976), Instytut Nauczania Początkowego i Wychowania Przedszkolnego (1977) oraz Instytut Pedagogiki i Psychologii, powołany do istnienia w roku 1978. W ten oto sposób rozpoczęła się w dziejach uczelni bydgoskiej w omawianym tu okresie jej istnienia historia Instytutu Pedagogiki, która w różnych zmiennych kolejach losu trwa aż do dnia dzisiejszego.

Druga połowa lat 70. jest więc okresem, w którym rozpoczyna się historia pedagogiki, w prezentowanej tu bydgoskiej uczelni, historia jej uprawiania w formule i organizacyjnych ramach instytutów naukowych. Powstawanie tych instytutów w strukturach szkół wyższych, w tym w WSP w Bydgoszczy, było określoną tendencją ówczesnych lat². Tendencja ta była między innymi odpowiedzią na kolejną reformę oświaty, przeprowadzaną w Polsce w latach 70., reformę, która w sposób szczególny podkreślała potrzebę dobrego przygotowania zawodowego, na drodze budowania tzw. „rozwinętego społeczeństwa socjalistycznego – społeczeństwa pełnych szans i świadomego oraz równego udziału w życiu uczestników życia społecznego”³. W wyższych szkołach o charakterze zawodowym, a taką była wyższa szkoła pedagogiczna, było to szczególnie ważne i podkreślane zadanie. Na inauguracji roku akademickiego 1976/1977 ówczesny rektor WSP w Bydgoszczy prof. dr hab. Edmund Trempała powiedział: „[...] Wyższa Szkoła Pedagogiczna

² W tym samym okresie w istniejących w innych miastach wyższych szkołach pedagogicznych również przechodzono na system instytutowy.

³ Wykształcenie to miało być jednocześnie gwarantem odpowiedniego rozwoju społeczno-ekonomicznego państwa. Por. np. prace J. Kuberskiego czy J. Szczepańskiego. W tym kierunku szła cała ówczesna polityka społeczna i oświatowa państwa, centralnie organizująca system szkolnictwa wyższego, por. np. *Raport o stanie oświaty z 1974 roku*.

cały swój system organizacyjno-programowy oraz naukowo-badawczy ukierunkowała na potrzebę kształcenia nauczycieli – wychowawców przygotowanych do wielostronnej działalności socjalistycznej szkoły środowiskowej. Stąd też nie będziemy i nie możemy ograniczać się tylko do realizacji treści programowych, nawet przy zastosowaniu zasady ustawicznej ich modernizacji. Z całą pewnością jesteśmy przekonani, że modernizacja programów i przekazywanie studentowi pewnych doświadczeń nie wystarczy, gdyż na nauczyciela – wychowawcę wpływ ma cała organizacja procesu kształcenia i wychowania, przebiegająca w uczelni pedagogicznej (H. Muszyński). W naszej pracy towarzyszy nam świadomość, że nauczyciel przygotowuje się do zawodu najlepiej, gdy uczelnia pedagogiczna będzie stanowiła środowisko wychowania socjalistycznego. Środowisko to powinno m.in. zagwarantować studentowi wdrożenie go do pewnej aktywności, faktycznie wprowadzającej w określone funkcje i role zawodowe nauczyciela-wychowawcy. Właśnie w tych funkcjach i rolach zawodowych wiedza nauczyciela i jego doświadczenia będą odgrywały właściwą rolę (H. Muszyński, W. Okoń)⁴.

Wydaje się, iż instytuty powoływane w ramach wydziałów pedagogicznych Wyższych Szkół Pedagogicznych miały m.in. ułatwić funkcjonowanie i organizację kształcenia specjalnościowego – zawodowego na kierunkach pedagogicznych. W Wyższej Szkole Pedagogicznej w Bydgoszczy na jej Wydziale Pedagogicznym powołany do istnienia w 1978 Instytut Pedagogiczny przybrał ostatecznie nazwę Instytutu Pedagogiki i Psychologii. Stało się tak ze względu na istnienie już wcześniej na tym wydziale mocnego i licznego zespołu psychologów, którzy od samego początku istnienia wydziału tworzyli tam Zakład Psychologii.

Prof. dr hab. Zygmunt Wiatrowski

Na czele nowo powstałego Instytutu stanął jako jego dyrektor doc. dr hab. Z. Wiatrowski, z dwoma zastępcami – wicedyrektorami: dr. Janem Frątczakiem oraz dr. Tadeuszem Bierkowskim. Ostatecznie w ramach Instytutu ukształtowało się pięć zakładów: Zakład Pedagogiki (Społecznej, Opiekuńczej), kierowany przez

⁴ Zob. Skład osobowy na rok akademicki 1976/1977, WSP Bydgoszcz, 1976, s. 3.

prof. dr. hab. E. Trempałę, Zakład Pedagogiki Kulturalno-Oświatowej, kierowany przez doc. dr. hab. Janusza Rulkę, Zakład Pedagogiki Pracy, kierowany przez doc. dr. hab. Z. Wiatrowskiego, Zakład Teorii i Historii Wychowania, kierowany przez dr. Andrzeja Tchorzewskiego oraz Zakład Psychologii, kierowany przez doc. dr. H. Kaję. Ogółem w zakładach tych pracowało 72 pracowników naukowo-dydaktycznych, co stanowiło najliczniejszą kadrę naukowo-dydaktyczną spośród wszystkich osób pracujących wówczas w trzech instytutach naukowych Wydziału Pedagogicznego WSP. Kadrę tę stanowili: jeden prof. nadzw. – prof. dr. hab. E. Trempała, dwóch docentów – doc. dr. hab. J. Rulka, doc. dr. hab. Z. Wiatrowski, dwóch doc. bez habilitacji – doc. dr. H. Kaja, doc. dr. Mieczysław Janiszewski, dwudziestu doktorów, w tym czternastu adiunktów oraz dziewięciu starszych wykładowców, dwudziestu ośmiu magistrów.

W wymienionych zakładach instytutu realizowano kształcenie na trzech kierunkach studiów: pedagogika opiekuńczo-wychowawcza, pedagogika w zakresie pracy kulturalno-oświatowej oraz w zakresie pedagogiki pracy. Z tymi też obszarami pedagogicznej praktyki były związane ówczesne badania własne pracowników instytutu. Pracownicy ci jednocześnie w większości uczestniczyli w ogólnopolskich centralnych badaniach naukowych, w tzw. ministerialnym problemie węzłowym, zatytułowanym „Modernizacja systemów oświaty w rozwiniętym społeczeństwie socjalistycznym” (Cichosz, 2006). Można przyjąć, iż uczestnictwo w tych badaniach w jakimś stopniu ukierunkowywało specyfikę i zakres badań realizowanych w ówczesnym Instytucie Pedagogiki i Psychologii. Były to badania skierowane na rozpoznawanie i analizę funkcjonowania środowisk wychowawczych oraz ich przeobrażanie głównie w obszarach edukacji pozaszkolnej.

Prezentowany powyżej instytut w określonym kształcie organizacyjnym i strukturalnym oraz mniej lub bardziej zmieniającym się kształcie osobowym trwał do 1985 roku. Od momentu jego powstania (1978) można powiedzieć, iż był to ważny okres jego rozwoju, był to bowiem czas wykrystalizowania się – jego oblicza – ugruntowania się jego struktury organizacyjnej, określenia obszaru zainteresowań, gdy chodzi o podejmowane badania oraz podejmowaną specyfikę specjalnościową, gdy chodzi o prowadzone w nim kształcenie.

Pedagogika poza Instytutem – rozwój poza strukturą

Okres ten jednak zakończył się w 1985 roku, kiedy w uczelni podjęto kolejne zmiany organizacyjne. Zmiany te w jakimś stopniu były efektem wydarzeń i przemian społeczno-politycznych lat 80. Na ich tle i w ich kontekście były one próbą nowego określenia się WSP w Bydgoszczy, były próbą uruchomienia nowego sposobu jej funkcjonowania. O intensywności tych zmian i poszukiwań może świadczyć to, iż na przestrzeni zaledwie 4 lat – w omawianym tu okresie (1981-1984) wybierano lub administracyjnie powoływano aż trzech nowych rektorów uczelni: prof. dr. hab. Aleksandra Szwedka, prof. dr. hab. Bronisława Ratusia, prof. dr. hab. Kazimierza Nowaka⁵. Potrzebę zmian tego okresu dyktowała również nowo uchwalona ustawa o szkolnictwie wyższym, przyjęta w roku 1983. W myśl tej ustawy uczelnie wyższe, w tym i WSP w Bydgoszczy, stawały

⁵ Z punktu widzenia przemian społeczno-politycznych lat 80. i 90. oraz ich wpływu na funkcjonowanie szkolnictwa, w tym szkolnictwa wyższego, okres ten wymaga jeszcze szczegółowych badań i rozpoznania, również w odniesieniu do przemian, jakie zachodziły wówczas w uczelni bydgoskiej.

się równe w prawach i obowiązkach oraz kryteriach ich oceny, stawały się także instytucjami samorządowymi, co było istotną zmianą w odniesieniu do dotychczasowych regulacji, gdy chodzi o funkcjonowanie szkolnictwa wyższego. Jednym z efektów opisywanych tu przemian było uchwalenie w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Bydgoszczy nowego statutu uczelni, który porządkował wiele spraw organizacyjnych. Ważnym zapisem statutowym było nowe określenie celów i zadań szkoły, gdzie obok „kształcenia i wychowania wysoko kwalifikowanych kadr dla potrzeb oświaty i kultury oraz gospodarki socjalistycznego państwa”, wskazywano, iż celem takim jest również „rozwój nauki”. W ten sposób WSP przedstawiała być wąsko pojętą szkołą o charakterze zawodowym, a stawała się uczelnią o charakterze akademickim.

Jedną ze zmian dokonanych przez władze uczelni w omawianym okresie była zmiana w obrębie dotychczasowego Wydziału Pedagogicznego. Od 1985 roku stawał się on wydziałem dwuinstitutowym. Tworzyły go odtąd dwa z trzech istniejących dotychczas instytucji: Instytut Nauczania Początkowego i Wychowania Przedszkolnego oraz Instytut Wychowania Muzycznego. Istniejący dotąd Instytut Pedagogiki i Psychologii został zlikwidowany. Nadal jednak w ramach Wydziału funkcjonowały tworzące go wcześniej katedry i zakłady pedagogiczne. W zakresie więc badań i obszarów kształcenia, podejmowanych i realizowanych przez te katedry i zakłady, pedagogika wydziałowa trwała nadal, a nawet więcej, w sposób widoczny była rozwijana. Świadczyć o tym może m.in. rozwój organizacyjny oraz liczebny tych zakładów i katedr. Prawdopodobnie tę pokazuje zestawienie katedr i zakładów dawnego Instytutu Pedagogiki i Psychologii, istniejących nadal poza formułą instytutu oraz ich rozwój, jaki miał miejsce pomiędzy latami 1985-1990.

Kształcenie realizowane przez powyższe jednostki organizacyjne Wydziału Pedagogicznego, jednostki rozwijane i rozbudowywane na przestrzeni lat 1985-1996, obejmowało takie specjalności pedagogiczne, jak: pedagogika opiekuńczo-wychowawcza, pedagogika kulturalno-oświatowa, pedagogika pracy, pedagogika specjalna, resocjalizacja i rewalidacja, edukacja i poradnictwo zawodowe, praca opiekuńcza i socjalna, wychowanie zdrowotne, wychowanie obronne i logopedia (Jastrzębski, 1994).

Jednym z kolejnych wskaźników rozwoju opisywanych tu katedr i zakładów byłego Instytutu Pedagogiki i Psychologii było usamodzielnienie się w roku 1996 byłego Zakładu Psychologii, należącego wcześniej do tego instytutu, jako samodzielnego już Instytutu Psychologii. Wiązało się to jednocześnie z kolejną zmianą organizacyjną przeprowadzoną w tym samym roku, w którym dotychczas istniejący Wydział Pedagogiczny został nazwany Wydziałem Pedagogiki i Psychologii.

Tabela 1. Katedry i Zakłady Pedagogiczne działające w WSP na przełomie lat 1985-1998 (w latach gdy nie istniała formuła Instytutu)

Struktura z roku 1985 – Katedra i Zakłady działające w ramach Wydziału Pedagogicznego	Struktura z roku 1996 – Katedry i Zakłady działające w ramach Wydziału Pedagogiki i Psychologii (z zakładów psychologicznych utworzono w tym roku osobny Instytut Psychologii)
<ol style="list-style-type: none"> 1. Katedra Pedagogiki Społecznej 2. Zakład Pedagogiki Kulturalno-Oświatowej 3. Zakład Pedagogiki Pracy 4. Zakład Pedagogiki Specjalnej 5. Zakład Dydaktyki 6. Zakład Teorii i Historii Wychowania 7. Zakład Psychologii 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Katedra Dydaktyki <ul style="list-style-type: none"> · Zakład Dydaktyki Ogólnej · Zakład Metodologii Dydaktycznej 2. Katedra Edukacji Obronnej <ul style="list-style-type: none"> · Zakład Obrony Cywilnej · Zakład Wychowania Obronnego 3. Katedra Historii Wychowania 4. Katedra Pedagogicznego Kształcenia i Doskonalenia Nauczyciela <ul style="list-style-type: none"> · Zakład Edukacji Ustawicznej Nauczycieli · Zakład Pedagogicznego Kształcenia Nauczycieli 5. Katedra Pedagogiki Ogólnej 6. Katedra Pedagogiki Pracy i Andragogiki 7. Katedra Pedagogiki Specjalnej <ul style="list-style-type: none"> · Zakład Rewalidacji · Zakład Resocjalizacji 8. Katedra Pedagogiki Społecznej <ul style="list-style-type: none"> · Zakład Pedagogiki Kult.-Ośw. · Zakład Pedagogiki Opiekuńczej · Zakład Pedagogiki Społecznej · Zakład Edukacji Zdrowotnej 9. Katedra Teorii Wychowania i Deontologii Nauczycielskiej <ul style="list-style-type: none"> · Zakład Multimediów Edukacyjnych

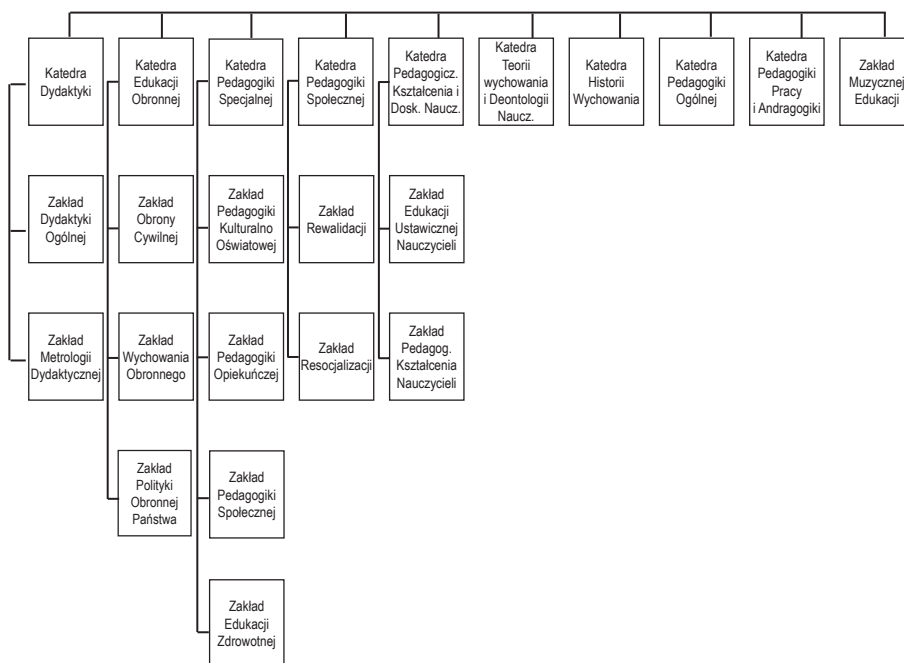
Jak widać z przedstawionego zestawienia – paradoksalnie – okres przerwy w istnieniu Instytutu Pedagogiki (lata 1985-1998) nie tylko nie był okresem likwidacji dotychczasowego dorobku organizacyjnego tego instytutu, ale wprost przeciwnie, był okresem dużego rozwoju organizacyjnego jednostek wcześniej go tworzących.

Powrót do instytutu

Prof. dr hab. Andrzej Tchorzewski

W roku 1998, na bazie istniejących katedr i zakładów funkcjonujących na Wydziale Pedagogiki i Psychologii – poza formułą organizacyjną instytutu uruchomiono na nowo i w ten sposób reaktywowano Instytut Pedagogiki. Instytut ten powołany został decyzją ówczesnego rektora WSP prof. dr. hab. Józefa Banaszaka, na jego zaś czele stanął jako dyrektor prof. dr hab. Andrzej Tchorzewski. Bazując na mocno rozbudowanych w poprzednich latach katedrach i zakładach, nowo powstały Instytut Pedagogiki stał się, obok trzech pozostałych, istniejących już instytutów: Instytutu Nauczania Początkowego i Wychowania Przedszkolnego, Instytutu Psychologii oraz Instytutu Wychowania Muzycznego, najbardziej rozwiniętym i rozbudowanym instytutem tego wydziału. W chwili utworzenia jego struktura przedstawiała się następująco:

W nowo powstałym instytucie, należącymi do niego katedrami i zakładami kierowali: Katedrą Dydaktyki kierował dr hab. Jan Jakóbcowski, Katedrą Edukacji Obronnej kierował prof. dr hab. Walerian Magoń, Katedrą Pedagogiki Społecznej kierowała dr hab. Krystyna Marzec-Holka, Katedrą Pedagogiki Specjalnej kierowała dr hab. Teresa Sołtysiak, Katedrą Pedagogicznego Kształcenia i Dookonalenia Nauczycieli kierował dr hab. Ryszard Parzęcki, Katedrą Teorii Wychowania i Deontologii Nauczycielskiej kierował prof. dr hab. Andrzej Tchorzewski, Katedrą Historii Wychowania kierował prof. dr hab. Juliusz Jundziłł, Katedrą Pedagogiki Ogólnej kierowała Teresa Hejnicka-Bezwińska, a Katedrą Pedagogiki Pracy i Andragogiki kierował dr Ryszard Gerlach.

Po trzydziestoletniej przerwie w istnieniu instytutu rozpoczął się drugi ważny okres jego rozwoju. Od samego początku, nawiązując do dotychczasowej aktywności i zakresu kształcenia, jakie podejmowały katedry i zakłady obecnie tworzące nowy instytut, prowadził on kształcenie na studiach dziennych i zaocznych (magisterskie i licencjackie) na takich specjalnościach, jak: pedagogika opiekuńczo-wychowawcza, resocjalizacja, edukacja i rewalidacja upośledzonych umysłowo, praca socjalna, wychowanie obronne, edukacja i poradnictwo zawodowe, edukacja zdrowotna oraz animacja społeczno-kulturalna. Ulegała też coraz bardziej poszerzeniu problematyka prac badawczych podejmowanych przez pracowników naukowych instytutu. Oscylowała ona wokół następujących problemów:

- Problemy tożsamości pedagogiki i kształcenia w jej zakresie.
- Stan załoony i rzeczywisty przemian i unowocześniania pracy nauczyciela i szkoły.
- Edukacja nieszkolna w warunkach przemian.
- Kształcenie i wychowanie w warunkach transformacji ustrojowej.
- Edukacja zawodowa w okresie przemian społeczno-gospodarczych.
- Rodzina jako środowisko wychowawcze w społeczeństwach starożytności, okresu wczesnego chrześcijaństwa i czasów nowożytnych.
- Etiologiczne, profilaktyczne i prognostyczne aspekty zagrożeń wśród dorastającego pokolenia oraz utrudnienia adaptacyjne dzieci i młodzieży niepełnosprawnej.
- Kształtowanie świadomości patriotycznej i obronnej młodego pokolenia.

Jak więc widać, problematyka badawcza, nawiązując do wcześniej wypracowanych obszarów badawczych, podejmowała również nowe zagadnienia charakterystyczne dla obszarów edukacji (zagrożeń oraz nowych wyzwań ideowych) przełomu lat 80. i 90. W tym sensie można mówić o pewnej „ewolucji” i rozwijaniu się obszarów badawczych podejmowanych przez pracowników naukowych Instytutu.

W poszukiwaniu reformy, czyli instytut podzielony

W obliczu tak dużej jednostki organizacyjnej, jaką był nowo powstały instytut, władze uczelni już w rok po jego powstaniu – w 1999 – podjęły się próby jego zmodernizowania. Kierując się motywem wyodrębnienia z jednej strony katedr i zakładów, które zajmowałyby się badaniami w zakresie podstawowych subdyscyplin, przypisanych naukom pedagogicznym, z drugiej zaś strony katedr lub zakładów, które zajmowałyby się badaniami w zakresie stosowanych subdyscyplin nauk pedagogicznych, ukierunkowanych na konkretną

praktyczną działalność edukacyjną, zaproponowano podział instytutu na Instytut Pedagogiki oraz Instytut Studiów Edukacyjnych.

Powyższa propozycja, przyjęta ostatecznie przez władze uczelni, była, jak się wydaje, również wyrazem coraz większej świadomości nowej roli i w związku z tym zadań uczelni, jako uczelni typu akademickiego, gdzie główną rolę odgrywać mają badania naukowe⁶. Wyodrębnienie spośród dotychczas istniejących katedr i zakładów tych, które swoje badania prowadziłyby głównie w kierunku rozwoju refleksji naukowej – rozwoju teorii pedagogicznych – wydawało się takimi intencjami usprawiedliwione i uzasadnione.

Ostatecznie 16 czerwca 1999 roku, po zmianach w obrębie dotychczasowego Instytutu Pedagogiki, utworzono jako nowy – pomniejszony – Instytut Pedagogiki oraz Instytut Studiów Edukacyjnych. Dyrektorem Instytutu Pedagogiki został prof. dr hab. A. Tchorzewski, zaś dyrektorem Instytutu Studiów Edukacyjnych została prof. dr hab. T. Sołtysiak. W momencie powoływania ich struktura organizacyjna wyglądała następująco:

Instytut Pedagogiki	Instytut Studiów Edukacyjnych
1. Katedra Pedagogiki Ogólnej i Porównawczej	1. Katedra Edukacji Obronnej
2. Katedra Historii Edukacji i Wychowania w Rodzinie	· Zakład Wychowania Obronnego
3. Katedra Teorii Wychowania i Deontologii Nauczycielskiej	2. Zakład Pedagogiki Społecznej
4. Zakład Dydaktyki	3. Zakład Pedagogiki Opiekuńczo-Wychowawczej
5. Zakład Pedagogicznego Kształcenia Nauczycieli	4. Zakład Pedagogiki Pracy i Andragogiki
6. Zakład Historii Myśli i Doktryn Pedagogicznych	5. Zakład Pedagogiki Specjalnej i Patologii Społecznej
7. Zakład Metodologii Badań Pedagogicznych	6. Zakład Edukacji Zdrowotnej
8. Zakład Multimediów Edukacyjnych	

„Nowy” Instytut Pedagogiki, którego działalność rozpoczęła się w roku akademickim 1999/2000, w stosunku do instytutu poprzedniego – pod względem organizacyjnym i kadrowym był instytutem zdecydowanie mniejszym. Na czele poszczególnych katedr stali: Katedrą Teorii Wychowania i Deontologii Nauczycielskiej kierował prof. dr hab. A. Tchorzewski, Katedrą Pedagogiki Ogólnej i Porównawczej kierowała prof. dr hab. T. Hejnicka-Bezwińska, Katedrą Historii Edukacji i Wychowania w Rodzinie kierował prof. dr hab. J. Jundziłł, Katedrą Pedagogiki Specjalnej kierował prof. dr hab. Jan Pańczyk, Zakładem Historii Myśli i Doktryn Pedagogicznych kierował dr hab. Krzysztof Jakubiak, Zakładem Metodologii Badań Pedagogicznych kierował dr Kazimierz Cizkowicz, Zakładem Multimediów Edukacyjnych kierował dr Zdzisław Załocha.

⁶ Ewolucję taką – zadań i celów – można wyraźnie zauważyć, analizując kolejne przyjmowane statuty uczelni bydgoskiej, poczynając od statutu WSP z 1985 roku, przez statut z 1998, dalej statut Akademii z 2004 oraz statut UKW z 2005 roku.

W latach 1999-2004 w Instytucie Pedagogiki, z pewną zmiennością, zatrudnionych było ok. 30 pracowników naukowo-dydaktycznych, w tym w kolejnych latach 3/4 profesorów (tytułarnych lub nadzwyczajnych). W okresie swojego istnienia w przedstawionym tu kształcie organizacyjnym instytut odpowiadał za planowanie i przydział jednostkom organizacyjnym uczelni i Wydziału Pedagogiki i Psychologii przedmiotów ogólnych, podstawowych i kierunkowych dla wszystkich kierunków i form studiów, w tym podyplomowych. Instytut prowadził w tym czasie 5-letnie studia magisterskie dzienne i zaoczne oraz 2-letnie studia magisterskie uzupełniające dzienne i zaoczne.

Z punktu widzenia organizowania i prowadzenia badań naukowych bardzo ważne było prowadzenie w tym czasie i kierowanie przewodami doktorskimi, a w konsekwencji uruchomienie studiów doktoranckich (rok akademicki 2000/2001).

Obrony prac doktorskich przy Instytucie Pedagogiki w omawianych latach.

Rok	WSP/AB	Spoza uczelni	Razem
1999/2000	3	7	10
2000/2001	1	5	6
2001/2002	3	4	7
razem	7	16	23

Źródło: Sprawozdanie z działalności Instytutu Pedagogiki za rok 2002

W tym samym czasie otwarte przewody doktorskie

Rok	WSP/AB	Spoza uczelni	Razem
1999/2000	2	3	5
2000/2001	4	5	9
2001/2002	1	5	6
razem	7	13	20

Źródło: Sprawozdanie z działalności Instytutu za rok 2002

Poza tak zorganizowaną formą studiów doktoranckich, wszyscy profesorowie instytutu prowadzili w tym czasie seminaria doktorskie, a poza tym byli aktywni w przygotowywaniu recenzji, zarówno do CK ds. Tytułów i Stopni Naukowych, jak również występowali jako recenzenci w przewodach profesorskich oraz przewodach habilitacyjnych. Bardzo ważna i widoczna była również aktywność naukowa pracowników instytutu mierzona liczbą publikacji. Przez 5 lat trwania Instytutu Pedagogiki, w przedstawianej tu formie organizacyjnej, opublikowali oni łącznie 18 autorskich prac zwartych oraz 19 prac pod redakcją.

Ten stosunkowo krótki czas trwania Instytutu Pedagogiki w jego kolejnej, zmienionej formie organizacyjnej, zakończył się w roku 2004, kiedy to na uczelni bydgoskiej – przemianowanej w roku 2000 na Akademię Bydgoską – wprowadzono kolejne zmiany organizacyjne.

Rozbudowa czy podział – pytanie o przyszłość

Prof. dr hab. Krzysztof Jakubiak

W roku 2004 władze Akademii Bydgoskiej zdecydowały się na powrót do koncepcji dużego Instytutu Pedagogiki. Odstąpiono od wcześniejszego podziału tego instytutu na dwa instytuty mniejsze, specyficznie – wąsko ukierunkowane na zakres i obszary badawcze. W ten oto sposób powstał jeden duży Instytut Pedagogiki na Wydziale Pedagogiki i Psychologii, w którego ramy organizacyjne włączono dodatkowo Instytut Edukacji Szkolnej, pochodzący z przemianowanego w 1999 roku Instytutu Nauczania Początkowego z Wychowaniem Przedszkolnym, istniejącego na Wydziale Pedagogicznym od 1977 roku. Rozpoczął się więc kolejny już okres rozwoju Instytutu Pedagogiki w historii bydgoskiej uczelni, tym razem jednak w najbardziej rozbudowanej postaci jego istnienia. Od dnia 1.09.2004 instytut ten, na czele z jego dyrektorem Prof. dr hab. K. Jakubiakiem zafunkcjonował w następującej postaci:

1. Katedra Historii Edukacji i Wychowania w Rodzinie
2. Katedra Pedagogiki Specjalnej
3. Katedra Pedagogiki Ogólnej i Porównawczej
4. Katedra Pedagogiki Społecznej
5. Katedra Edukacji Obronnej i Zarządzania Kryzysowego
6. Zakład Wychowania Obronnego
7. Zakład Teorii Wychowania i Deontologii Nauczycielskiej
8. Zakład Historii Myśli i Doktryn Pedagogicznych
9. Zakład Dydaktyki
10. Zakład Pedagogiki Wczesnoszkolnej
11. Zakład Pedagogiki Przedszkolnej

12. Zakład Kreatywnej Edukacji Dziecka
13. Zakład Pedagogiki Pracy i Andragogiki
14. Zakład Socjologii Wychowania i Resocjalizacji
15. Zakład Edukacji Zdrowotnej
16. Zakład Pedagogiki Opiekuńczej z Profilaktyką Społeczną
17. Pracownia Informatyki

O wielkości obecnego Instytutu Pedagogiki może świadczyć między innymi liczba zatrudnionych w nim pracowników naukowo-dydaktycznych. W roku ak. 2006/2007 pracowało tam łącznie 85 osób, w tym sześciu profesorów zwyczajnych oraz dziesięciu profesorów nadzwyczajnych. Biorąc pod uwagę wszystkie typy studiów, którymi kieruje i opiekuje się Instytut, a więc studia pierwszego i drugiego stopnia oraz jednolite studia magisterskie studiów stacjonarnych i niestacjonarnych, na kierunku pedagogika wszystkich specjalności oraz kierunku praca socjalna studiów stacjonarnych i niestacjonarnych pierwszego stopnia – łącznie w roku akademickim 2006/2007 stan studentów objętych tym kształceniem wynosił 4905 osób. Poza wyżej wymienionymi studiami stacjonarnymi i niestacjonarnymi w propozycjach kształcenia objętych opieką Instytutu rozbudowano bogatą ofertę studiów podyplomowych – w roku akademickim 2006/2007 było ich aż piętnaście. W celu rozbudzenia zainteresowań naukowych studentów prowadzone są w Instytucie również liczne koła naukowe – w tym samym roku akademickim było ich aż dziewięć.

Instytut Pedagogiczny istniejący od 2004 roku jest instytutem, który podlega ciągłym strukturalnym przemianom. Na przełomie lat 2006/2008 został zlikwidowany jeden zakład (Zakład Historii Myśli i Doktryn Pedagogicznych), na czele którego stał dr hab. Prof. UKW K. Jakubiak. Powołano jedną katedrę (Katedrę Filozofii Edukacji i Pedagogii Kultury), na czele której stanął Prof. dr hab. L. Witkowski. Złożono również projekt nowego zakładu (Zakładu Myśli społecznej i Edukacji Środowiskowej), na czele którego ma stanąć dr hab. Prof. UKW M. Cichosz.

Na tym etapie rozwoju Instytutu prowadzone są w nim szerokie i różnorodne – gdy chodzi o zakres i podejmowaną tematykę, badania. W roku akademickim 2006 prowadzono w Instytucie następujące badania:

- Postawy patriotyczne i obywatelskie a bezpieczeństwo narodowe w zjednoczonej Europie.
- Zróżnicowane konsekwencje bezrobocia i ubóstwa wobec dziecka i rodziny w wybranych środowiskach lokalnych.
- Problemy tożsamości pedagogiki i kształcenia w zakresie pedagogiki.
- Rodzina jako środowisko wychowawcze w starożytnym Rzymie, wczesnym chrześcijaństwie i czasach nowożytnych.
- Etiologiczne i symptomatyczne, prognostyczne i profilaktyczne aspekty patologii społecznych w percepcji i ewaluacji młodzieży oraz zagrożenia i zachowania nieakceptowane społecznie młodego pokolenia.
- Edukacja zawodowa w okresie przemian społeczno-gospodarczych.
- Wczesna profilaktyka uzależnień w grupach dzieci i młodzieży i wspomaganie rozwoju psychospołecznego dzieci z rodzin dysfunkcyjnych.
- Problematyka zdrowia, choroby i zachowań zdrowotnych.

- Implikacje przeobrażeń transformacyjnych dla teorii i praktyki wychowania (ku procesom (demo)humanizacji i budowania społeczeństwa wiedzy).
- Rodzina Polska jako środowisko wychowawcze w XIX i początkach XX wieku.
- Proces kształcenia w zmieniającej się rzeczywistości. Konteksty. Kategorie. Rozwiązania.
- Warunki środowiskowe a aksjologiczne preferencje uczniów.
- Kreatywność w procesie edukacji.

Prof. dr. hab. Urszula Ostrowska

W związku z powyższą tematyką w roku akademickim 2006 pracownicy naukowcy Instytutu opublikowali łącznie 25 książek, w tym 12 monografii, 3 prace współautorskie, 10 prac pod redakcją. Wyżej wyróżnione kierunki badań prowadzone są w Instytucie do dnia dzisiejszego. W roku akademickim 2007/2008 nastąpiła zmiana dyrekcji Instytutu, na jego czele stanęła Prof. dr. hab. Urszula Ostrowska z dwoma wicedyrektorami dr Marią Sobieszczyk oraz dr hab. prof. UKW Mariuszem Cichozsem.

Podsumowanie

Biorąc pod uwagę takie czynniki, jak: kształtujące się formy organizacyjne, również kierunki podejmowanego i realizowanego kształcenia, a także kierunki – w tym pewną ich ewolucję – badań, w rozwoju Instytutu Pedagogiki można wskazać na określoną chronologię, można wyodrębnić pod względem chronologicznym następujące etapy rozwoju:

INSTYTUT PEDAGOGIKI

Okres pierwszy (1978 – 1985)	– okres powstania – krystalizacja
Okres drugi (1998 – 1999)	– okres rozbudowy – stabilizacja
Okres trzeci (1999 – 2004)	– okres przemiany – próba reformy
Okres czwarty (2004 – 2009)	– okres kumulacji

Pierwszy okres, choć trwał tylko siedem lat, był bardzo ważnym okresem dla rozwoju Instytutu. W tym czasie bowiem ukształtowały się kierunki i obszary zainteresowań, gdy chodzi o podejmowane badania oraz kształcenie pedagogiczne, co ostatecznie przełożyło się również na ukonstytuowanie jednostek organizacyjnych Instytutu. Ten proces krystalizacji zresztą trwał nieprzerwanie przez następne lata. Dlatego paradoksalnie okres przerwy w formalnym istnieniu Instytutu w kolejnych latach 1985-1998 był również bardzo ważny dla jego rozwoju. Rozbudowa katedr i zakładów pedagogicznych trwająca w tym okresie, w istocie zaowocowała w roku 1998 powołaniem do istnienia Instytutu w ówczesnym kształcie. Wydaje się nawet, iż przełom lat 80. i 90. był bardzo ważnym, a nawet decydującym okresem na drodze określenia się i wskazania „profilu” bydgoskiej pedagogiki.

Okres drugi – lata 1998-1999 to czas pewnej stabilizacji wypracowanych do tego momentu obszarów i kierunków, gdy chodzi o prowadzone badania ale i realizowane kształcenie.

Okres trzeci natomiast jest jednym z ważnych okresów w rozwoju Instytutu, gdyż jak dotąd była to jedyna, poważniejsza (skutkująca zmianami organizacyjnymi) próba reformy Instytutu, próba wyraźnego rozgraniczenia, a tym samym utworzenia dwóch „ścieżek” dla pracy naukowo-badawczej. Ścieżki wąsko pojętej pracy naukowo-badawczej w dziedzinie nauk pedagogicznych oraz ścieżki związanej z organizowaniem kształcenia w obszarach wąsko pojętej praktycznej działalności edukacyjnej.

W **czwartym okresie** rozwoju, rozpoczynającym się w 2004, roku odstąpiono od zaproponowanych zmian i powrócono w sensie organizacyjnym do koncepcji dużego Instytutu. Okres ten jednak wydaje się okresem przejściowym. Istnienie bowiem tak dużej liczby katedr i zakładów podejmujących tak różnorodne i specyficzne obszary badawcze, zarówno w dziedzinie praktyki, jak i teorii pedagogicznej – wydaje się – iż wymaga wąskiego i specyficznego kierowania i zarządzania. W przeciwnym razie Instytut Pedagogiki jako Instytut naukowy może zatracić funkcję koordynacji i inspiracji badań, a jego główną funkcją stanie się administrowanie.

Zaprezentowany tu rozwój Instytutu Pedagogiki pokazuje, iż stanowi on dynamiczną rzeczywistość zarówno struktur organizacyjnych, realizowanych tam zadań, jak i określonej różnorodności poszukiwań naukowych. Tak duży potencjał jest szansą oraz wyzwaniem dla Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, jest też dobrą okazją do refleksji nad jego rozwojem instytucjonalnym w czterdziestolecie istnienia bydgoskiej uczelni.

Bibliografia

- Cichosz M. (2006). *Pedagogika społeczna w Polsce w latach 1945-2005. Rozwój, obszary refleksji i badań, koncepcje*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Kraśko N. (1996). *Instytucjonalizacja socjologii w Polsce*. Warszawa: WN PWN.
- Malikowski M. (1989). Instytucja i instytucjonalizacja jako kategoria socjologii. W: *Studia socjologiczne*, 1 (112).
- Shils E. (1980). Tradition, Ecology, and Institution In the history of Sociology. W: *The Calling of sociology and Other Essays on the Pursuit of Learning*. Chicago.
- Trempała E., Rulka J., Dubowik H., Stucki E. (red.) (1979). *X lat Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy*. Bydgoszcz WSP.
- Jastrzębski W. (red.) (1994). *Księga pamiątkowa 25-lecia Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy*. Bydgoszcz: Wyd. Ucz. WSP.